

КАНТТАЙ ХӨӨРӨЛДСӨН ЯРИА²⁰⁶

Товч утга: Олонх хүмүүс философийг зөвхөн сод ухаантнуудын л оролдох зүйл, зарим нь философи ямар нэгэн тодорхой шийдэлд хүргэдэггүй учраас амьдралд хэрэггүй зүйл, эсвэл их дээд сургуулиудад л үздэг залхуу хүрэм хичээлийн нэг гэх нь бий. Үнэн хэрэгтээ философи нь амьдралд хамгийн ойр дөт зүйл байж ч магадгүй юм. Учир нь хүн бүр өөрийн гэсэн философи, ертөнцийг үзэх үзэлтэй байдаг. Энэ нь бидний үйл хөдлөл, үг хэл, тэр ч бүү хэл хувь заяаг нь далдаас залж чиглүүлж байдаг ч хүмүүс тэр бүр ажигладаггүй. Философи хоосноос эхэлдэггүй ээ. Бидний эргэн тойронд болж байгаа үзэгдэл үйл явц, хүмүүс танд хандаж байгаа хандлагаас авахуулаад улс орны аж ахуй-эдийн засаг, улс төрийн нөхцөл байдал гэх мэт олон үзэгдлээс бид тухайн үндэстэн, нийтлэгүүдийн сэтгэлгээний хөгжил, цар хүрээг ч мөн эргэн тодорхойлж болно.

Өөрийн гэсэн үзэл бодолтой, юмс үзэгдэл, нийгэм улстөрийн амьдралын талаар зөв ойлголттой иргэдийн оролцоог ардчилсан улс төрийн тогтолцоо шаарддаг гэж хэлж болно. Ийм иргэдгүйгээр ардчилал огт ажиллахгүй юм. Үүнийг хангахад философи үүнд чухал рольтой. Манай нөхцөл байдлыг ажиглахад дунд философийн асуудлуудаар хангалтгүй бэлтгэгдэн орж ирдэг нь ажиглагддаг. Үүнийг нөхөхийн тулд оюутан залууст хялбар ойлгогдон уншигдахаар гарын авлагыг бэлтгэн гаргах хэрэгтэй юм байна гэсэн бодол төрсөн юм. Яг энэ бодлыг өвөрлөн энэхүү жижигхэн диалогийг германы нэгэн сайтнаас олж, хөрвүүлэн өөрийн санааг ишлэл болгон баяжуулан орууллаа. Ер нь диалог бол философийг хүнд хүргэх сонгодог арга хэлбэр байсаныг мартаж болохгүй. Энэ бяцхан ярилцлага нь германы сэтгэгч И.Кантын философитой холбоотой. И.Кантыг орчин үеийн өрнөдийн философийн эх суурийг тавьж өгсөн сэтгэгч гэж хэлж болно. Үүнийг физикт А. Эйнштейны хийсэн нээлттэй л зүйрлэж болох юм. Энэ сод сэтгэгчийн гол санааг уншигч олондоо, ялангуяа оюутан залууст хялбаршуулан таниулах үүднээс үүнийг тэрлэв. Оюутан залуусд ач тусаа өгөх боловуу хэмээн найдна.

-Эрхэм Кант, та бол германаас төрсөн хамгийн алдар цуутай сэтгэгчдийн нэг. Таны амжилтын нууц чухам яг юунд оршиж байсан гэж та боддог вэ?

- И.Кант: Амжилтын нууц...Миний бодлоор “Кантын амжилт” гэхээсээ илүү миний үндэслээгээнуүүд²⁰⁷ хэрхэн амжилт олсон тухай ярих нь зүйтэй байх. Хамгийн гол нь Кант гэдэг хүндээ биш, түүний дэвшүүлэн тавьсан асуудлуудад хамаг учир байгаа юм. Мэдээж би эдгээр санааг гаргаж тавиагүй байлаа гэхэд, хэзээ нэгэн цаг өөр хэн нэгэн, ямар нэг хувилбараар гаргаж тавих л байсан. Ер нь амжилт, алдар нэр бол философичдын чимэг зүүлт биш. Тэдэнд тохирохгүй эд шүү дээ.

- Ийм амжилтанд хүрэхэд, таны хэлсэнчлэн ийм мундаг бүтээлүүдийг туурвихад танд наанадаж их дээд сургуулиар дамжих шаардлага гараа байлгүй. Гэтэл таны төрсөн гэр бүлийнхэн тань энэ боломжыг олгочихоор тийм хөрөнгө чинээтэй айл

²⁰⁶ Герман хэлнээс орчуулсан Магистр Б.Санжаажав

²⁰⁷Thesis буюу тулгуур санаанууд юм.

байгаагүй гэж би сонссон л доо. Ингэхэд та энэ нөхцөлд яаж амжилттай суралцаж чадав аа?

-И.Кант: Би суралцангаа гэрийн багшаар ажиллан сургуулийн зардал болон бусад юмаа болгодог байсан л даа...

- *Таныг бас биллиардаар мөнгө олдог байсан гэж дуулсан?*

-И.Кант: Тиймээ. Би ч сайн гэрийн багш гэхээсээ сайн биллиардчин явлаа.

- *Хүүхдүүдийн маань боловсрол, ирээдүйд эцэг эхийн хөрөнгө чинээний байдал нөлөөлж байгааг, өөрөөр хэлбэл хөрөнгө чинээ боловсрол хоёр шууд хамааралтай болж байгааг та ер нь хэр эмзэглэдэг вэ?*

-И.Кант: Боловсрол мэдлэгтэй болох нь дан ганц эцэг эхийн хөрөнгө чинээнээс шалтгаална гэдэгтэй би санал нийлдэггүй. Мэдээж гэр бүлийн хөрөнгө чинээ энд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлдөг ч, мэдлэгээ арвижуулъя, ертөнцийг харах хүрээ хязгаараа тэлье гэсэн суралцагчийн өөрийнх нь чин хүсэл, оролдлого чармайлт энд шийдвэрлэх нөлөөтэй юм. Үүнтэй холбогдуулаад хэлэхэд, өөрөө өөрийгөө болгоод явдаг оюутнуудын сурлагын амжилт бусдаас хамаагүй дээр байдаг гэдгийг эмпирик судалгаагаар тогтоосон байдаг юм билээ. Мөн түүнчлэн сурлагын амжилтаас гадна биеэ хэрхэн авч явах, ажил амьдралаа хэрхэн зохицуулах, өөрт ногдох хариуцлагаа хэрхэн ухамсарлах гэх мэт өөр олон зүйлсэд хүн бас суралцдаг. Иймэрхүү элементар шинж чанаруудыг өнөө цагт нийгэм, хамт олон, найз нөхөд, ялангуяа ажил олгогч нар их анхаардаг болсон байна.

- *Одоо хоёулаа гол асуудал руугаа, таны алдартай үндэслэлүүд рүү яриагаа хандуулъя. Тухайлбал МЕТАФИЗИК²⁰⁸. Энэ бол олонх хүмүүсийн хувьд “тэнгэрийн амьтан” л гэсэн үг²⁰⁹. Та өөрийнхөө метафизикийн үндэслэлүүдээсээ хуваалцаач?²¹⁰*

-И.Кант: Тэнгэрийн амьтаан? (жумалзав) Сонирхолтой томъёолол байна. Тэгэхээр философи бол хүний танин мэдэхүйн боломж, түүний нөхцөлийг тодорхойлогч юм²¹¹.

²⁰⁸Бидний одоогийн ойлголтоор бол философи. Философийн тулгуур зарчмууд томъёологдсон онолын хэсэг.

²⁰⁹Германы Buch mit sieben Siegeln буюу үл тайлагдагдах зүйл гэсэн санааг илэрхийлдэг хэлц үгийг монголын тэнгэрийн амьтан гэсэн үгээр орлууллаа.

²¹⁰Кантын философийн онолын үндэслэлүүд нь “Kritik der reinen Vernunft” буюу “Цэвэр ухааныг шүүн шинжлэхүй” гэсэн зохиолд томъёологдсон байдаг. Кант “Трансценденталь эстетик”(дэд) бүлэгтээ мэдэрч танин мэдэхүйн үйл явцын тухай, “Трансценденталь логик” дэд бүлэгтээ сэтгэж танин мэдэхүйн асуудлыг авч үздэг. “Трансценденталь логик” нь мөн дотроо “Трансценталь аналитик”, “Трансценталь диалектик” гэж хуваагдана. Эхнийхдээ формал логикийн төвшний ойлголтууд төрөх үйл явц, түүний гол хэрэгслүүд болох категориудын тухай, дараагийн хэсэгтээ сэтгэхүйн дээд төвшин болох оюуны танин мэдэхүйн үе шатын тухай, сүнс, бурхан, чөлөөт байдал гэх мэт хүний сэтгэхүйн ерөнхийллийн дээд төвшинд гарч ирэх трансценденталь санаануудын тухай авч үзнэ. Эдгээр нь цэвэр хийсвэр ойлголтууд юм.

²¹¹Боломж гэдэг нь хүний танин мэдэхүйн хэрэгслүүд болох мэдэрхүй, эрүүл ухаан буюу ойлгоц, оюуны тухай яриа юм. Нөхцөл гэдэг нь тэдгээрийг ашиглах нөхцөл бололцоо нь хэр бүрдсэн юм гэдгийг тогтооно гэсэн үг. Кантынхаар танин мэдэгч субъект эхлээд өөрийнхөө ажилладаг зарчмуудыг мэдэж байж дараа нь ертөнц, юмс үзэгдлийн тухай сая ярьж болно. Энэ үндэслэлээс нь болж Кантыг субъектив идеалист гэж нэрлэх нь олонтоо, гэвч энэ нь учир дутагдалтай. Кант

Би эхлээд мэдэрхүйн төвшинд мэдлэг хэрхэн үүсдэгийг авч үзсэн, юуны өмнө хүний мэдэрхүйн төсөөллийн үндсэн²¹² хэлбэрүүд болох орон ба цагийн тухай авч үзсэн. Орон ба цаг нь бидэнд орж ирж байгаа сэрлүүдийг эмхэлж өгсөнөөр ойлголт үүсэх бололцоог олгоно.

Дараагийн шатанд ойлгохуй²¹³ буюу категориудын тухай би авч үзсэн. Категориуд нь бидний мэдэрхүйн төсөөллүүдийг сэтгэхүйдээ ялгаж салган, эмхэлж цэгцлэхэд голлох үүрэгтэй. Зүйрлэвээс бид өөрийн адуугаа бусдын адуунаас ялгахын тулд янз бүрийн төмөр тамга хэрэглэдэгтэй адил зүйл.

Ер нь ойлгохуйн төвшинд авч байгаа мэдлэг бол бидний мэдэрхүйд өгөгдөж байгаа үзэгдлүүдийн²¹⁴ хүрээнд баригдмал байдаг. Тэгэхээр энэ төвшинд бүрэлдсэн ойлголтууд хийсвэрлэлийн өндөр төвшний санаануудыг тайлбарлах гэхээр зөрчил үүсч, тэнцвэрээ алддаг. Усанд сэлж чаддаггүй, хатуу газар яваад сурчихсан хүн гүнзгий ус руу орвол хөл алдахтай төсөөтэй гэхүү дээ.

Иймд ертөнц, бурхан гэх мэт хийсвэрлэлийн өндөр төвшний санаануудыгнэгэнт үгүйсгэж эсвэл няцааж чадахгүй тулхүний ойлгохуйнаппарат нь тэгсгээд зогсохоос аргагүйд хүрдэг.

-Та бидний мэдэрч байгаа бүхэн “бодитой” биш гэх гээд байнаа даа?

-И.Кант: Яг ч тийм биш л дээ. Бид зүгээр л бидний ойлгож, хүлээн авч, бодож байгаа бүхнийг жинхэнэ бодит байдалтайгаа нийцэж байгаа эсэхийг мэдэх бололцоогүй л гэсэн үг. *-Тэгэхээр бид тэрхүү юмсын дотоод жинхэнэ мөн чанар, утга учрын тухай ярих бололцоогүй, харин зөвхөн өөрийнхөө ойлгохуйгаараа эмхлэн хүлээн авсан тэр зүйлсийн тухай л бид ярих бололцоотой юм байна гэж үзэж болох нь ээ?*²¹⁵

-И.Кант: Яг тийм, та зөв ойлгож. Та огт мэдэхгүй²¹⁶ зүйлийнхээ талаар ярих гээд үздээ? Тэрхүү “бодит байдал”²¹⁷- тай та өмнө нь огт нүүр тулаагүй шүү дээ.

ертөнцийг субъектийн санаа гэж үзээгүй харин ч Ding an sich буюу “өөрөөн буй юм” гэдэг ойлголтоороо ертөнцийг биднээс хараат биш оршдог гэдгийг тодруулж өгч байгаа билээ.

²¹² Германаар Anschauung, үгчилбэл харалт гэсэн ойлголт, англиар Visual space, оросоор Видение гэж орчуулагддаг. Ямарч хүн юмсыг харахдаа урт, өндөр, өргөн гэсэн гурван хэмжээст орон зай дотор, өнгөрсөнөөс ирээдүй рүү чиглэх цаг хугацааны дараалалд оруулдаг. Энэ бол хүмүүсийн юмс үзэгдлийг харах, төсөөлөх универсаль шинж бөгөөд Кант тэдгээрийг мэдэрхүйн априори хэлбэр (a priori) гэж нэрлэсэн байна. Априори гэдэг нь мэдэрхүйн оролцоогүй гэсэн утгатай. Харин мэдэрхүйн оролцооны дараах шинжийг апостериори (a posteriori) гэдэг.

²¹³ Кант энгийн эрүүл ухааны түвшний ойлгохуйн чадварыг илэрхийлсэн Verstand гэдэг ойлголтыг, хийсвэрлэлийн өндөр төвшний Vernunft гэдгээс ялгаж авч үздэг. Энд эхнийхийг нь ойлгохуй гээд сүүлийнхийг нь ухаан гэсэн үгээр тэмдэглэлээ.

²¹⁴ Erscheinung буюу бидний хүлээж авч байгаа тэр ертөнц. Үүнийг Кант феномены ертөнц гэж нэрлэсэн. Цэвэр байгаа байдлаараа (бидний мэдэрхүй, сэтгэхүй оролцоогүй) ертөнцийг ертөнцийг ноумэны ертөнц гэж нэрлэсэн.

²¹⁵ Судлаачид үүнийг нарны хар шилнээс салдаггүй хүн юмсыг үргэлж сүүдэртүүлж хардаг шиг бид ч ертөнцийг өөрийн нүдээр хардагтай адил гэсэн байдаг.

²¹⁶ Erkenntnis гэдэг ойлголт Кантынхаар шинжлэх ухааны танин мэдэхүйг хэлж байгаа. Шинжлэх ухаан бол мэдэрхүйн хязгаараас хальдаггүй, ойлголтын төвшнөөс хальдаггүй гэж тэр үзжээ. Харин философи нь хийсвэрлэлийн дээд төвшний, ялангуяа чөлөөт байдал, шударга ёс, хүн чанар гэх

Бас нэгэн аспектыг ярья. Миний өмнөх сэтгэгчид, бүр сүсэг бишрэлгүй Д.Юм хүртэл бурханы хүртэхүйг²¹⁸ хүний хүртэхүйн загвар гэж үзэцгээж байсан²¹⁹. Гэтэл би үүний яг эсрэг байр суурьтай байсан²²⁰.

-Та яг үүнээсээ болоод, тодруулбал юмс үзэгдэлдээ асуудал байгаа биш, түүнийг танин мэдэж байгаа хүнд гол учир нь байна гэснээрээ²²¹ нэлээн зэмлэл амссан. Бурхан (ертөнц)-ыг ингэж “жижигрүүлсэн”-ийхээ төлөө та улс төр, сүм хийдийнхний зүгээс чамгүй юм хүртсэндээ.

-И.Кант: Тэр ч тоохгүй байхын аргагүй л юм болсон. Тэглээ ч би бурхан хүнийг өөрийнхөө загвараар бүтээсэн, юмсыг түүн шиг мэдэрч, хүлээн авдаг гэсэн үзлийн эсрэг зогсоно. Бурханы ухаан хүний ухаанаас нэг их илүүрхэх гоц гойд ялгаа надад харагдахгүй байна гэдгийг би бүр онцолж тодорхой хэлсэн.

-Эрхэм Кант, та ойлгохуй, ухаан хоёрыг ялгаатай гэдэг. Энэ ялгааныхаа тухай жаахан тодруулж өгөхгүй юу?

-И.Кант: Тэгэлгүй яахав. Ойлгоц бол хүний танин мэдэхүйн (шинжлэх ухааны) үндсэн хэрэглүүр юм. Харин ухаан нь юмыг эргэцүүлэх, бодоход хэрэглэгддэг.

Ойлгоц нь хэдийгээр чухал үүрэгтэй ч, дан ганцаараа (ухаангүйгээр) ач холбогдолгүй зүйл. Бид ойлгоцоороо зөвхөн мэдээлэл цуглуулж, баримт фактуудыг хадгалж, схемчлэлд оруулна. Өөр юм байхгүй. Харин хүний ухаан нь тэр хязгаарыг даван гарч чаддаг бөгөөдбидний танин мэдэхүйн үйл ажиллагааг чиглүүлж байдаг²²².

-“Өөртөө хүсдэггүй зүйлээ бусдад бүү хий” гэсэн хэлц үг бий. Ер нь “ Чиний өөрийн эрмэлзэлдээ барьдаг зарчмууд чинь бусдын ямарч тохиолдолд бусдын хувьд хууль гэж

мэт моралийн гол тулгуур болсон хийсвэрлэлийн дээд төвшний ойлголтуудтай харилцах бололцоог олгодог гэж тэр үзжээ.

²¹⁷Хаалтанд хийсний учир нь Кантынхаар **бидний хүлээж авч байгаа тэрхүү бодит байдал** гэсэн санаа. “Бидний хувьд ертөнц”, байгаа байдлаараа байгаа тэр жинхэнэ ертөнц хоёрыг хүний өөрт өгөгдсөн аппаратаараа ялгах бололцоогүй гэж Кант үзсэн.

²¹⁸Кантын Wahrnehmung гэсэн ойлголтыг монголоор хүртэхүй гэж буулгаж заншжээ. Энэ нь таван мэдэрхүйн (арьсаараа) хүртэхүй биш, хүний гадаад орчиноо мэдэрч хүлээж авч байгаа тэр цогц мэдрэмжийг илэрхийлдэг. Англиар perception, оросоор восприятие гэж орчуулагддаг.

²¹⁹Бурхан ертөнцийг яаж харж байна, бид бас тэгж хардаг гэсэн үг.

²²⁰Бурхан хүнийг бус хүн бурханыг өөр шигээ боддог гэсэн санаа

²²¹Танин мэдэхүйд хийсэн энэ санаагаа Кант дэлхийг нар тойрдог биш нарыг дэлхий, гариг эрхисүүд тойрдог гэсэн Коперникийн космологид хийсэн нээлттэй зүйрлэсэн байдаг. Нар=хүн, гариг эрхис=юмс үзэгдэл

²²²Онолын ухаан нь танин мэдэхүйн үйл ажиллагааг залж чиглүүлэгч тулгуур зарчмууд (санаанууд)-ыг томъёололдог гэж ойлгож болно. Жишээ нь “ үнэн бол түгээмэл бөгөөд нэгдмэл” гэсэн санааг үнэний объектив, нэгдмэл зарчим гэдэг. Өөрөөр хэлбэл үнэн ямар нэгэн субъект юмуу, нөхцөл байдлаас болж өөрчлөгдөөд байдаггүй гэсэн тулгуур санаа.

хүлээн зөвшөөрөхүйц байна” гэсэн таны категориал императив дээрх хэлц үг хоёрын хооронд ялгаа байгаа юмуу?²²³

-И.Кант: Тиймээ таны эгдүүцэл бол анхны тохиолдол биш, миний ёс зүйн бүтээлүүд анх гарч байхад ч яригдаж байсан. Хэн нэгэн бусдад моралийн хуулийг²²⁴ санал болгоод байна гэсэн зэмлэлийг би ойлгохгүй байгаа юм. Миний категориал императив ингэ тэг гэсэн тушаал биш, сайн явах, зөв шийдвэр гаргахад нь туслах хялбарчилсан дүрэм маягийн зүйл шүү дээ. Математик геометрийн томъёонуудыг ашиглаж нарийн төвөгтэй гаргалгаануудыг хичнээн хялбар билээ.

Тэгэхээр категориал императив бол хүнээс “өөрийн гэсэн ухааны”-ыг авч хаяад орлуулах гээд байгаа тэр зүйл биш, харин ч хүний биеэ даах чадварыг нь хөгжүүлж байгаа юм.

-Та зөвхөн философийн онолын чухал үндэслэлүүдийг томъёолсон төдийгүй, орчин үеийн улс төрийн сэтгэлгээний эхийг тавигчдын нэг. Таны “Үүрдийн амар амгалан”-даа томъёолсон үндэстнүүдийн холбооны тухай санаа өнөөдөр НҮБ гэсэн нэрээр биеллээ олсон байна. Та энэ талаар сэтгэгдлээ хэлэхгүй юу?

-И.Кант: Ийм сайхан өөрчлөлтийг хараад баярлахгүй байхын аргагүй шүү дээ.

-Бидэнд цаг гарган, өөрийн үндэслэлүүдийн тухай тайлбарлаж өгсөнд баярлалаа.

-И.Кант: Та бүхэнд ч баярлалаа.

Эх сурвалж:

<http://klassikklassse.wordpress.com/2009/10/14/ein-interview-mit-immanuel-kant/>

²²³ Герман эхээрээ „Handle so, dass die Maxime eines Willens jederzeit zugleich als Prinzip einer allgemeinen Gesetzgebung gelten könne“ гэдэг. Кантын энэхүү категориал императивыг монголоор эрс захирамж, эцэг захирамж гэсэн үгнүүдээр орчуулах нь бий. Категориал гэж нэрлэсэн нь угтаа математик, геометрийн категориуд шиг яв цав, сэтгэхүйд зөрчилгүй гэсэн утгыг илэрхийлж байгаа юм. Императив нь хүнд гаднаас тулгаж байгаа, захирч байгаа хэрэг биш юм. Хүн өөрийнхээ ухааны тусламжтайгаар өөрийгөө авч явах, бусадтай харилцахдаа барих зарчмууд буюу максимумудыг томъёолж авдаг. Эдгээр нь жишээлбэл, “хүнийг юмыг зөвшөөрөлгүй авч болохгүй”, эсвэл “хэрэг гарвал хүч хэрэглэнэ” гэсэн сөрөг максимумуд ч байж болно. Аливаа үйлдэл бүрийн цаана субъектив зарчмууд нуугдаж байдаг гэсэн нь Кантын гол санаа юм. Гэтэл хүн чөлөөтэй байх бүрэн бололцоотой. Хүн бие махбодтой болохынхоо хувьд байгалийн шалтгаануудад захирагддаг ч, түүний ухаан нь уг чанараараа байгалиас шууд хараат бус чөлөөтэй байдаг. Энэ чөлөөт байдал нь түүний адгууслаг шинж болох дур хүслээ хазаарлах, захирах боломжыг олгодог байна.

²²⁴ Чи ингэ тэг гэж гаднаас нь тулгасан хэрэг биш.